

Uchwała z dnia 20 stycznia 2011 r.

III UZP 2/10

Przewodniczący SSN Andrzej Wróbel, Sędziowie SN: Halina Kuryło, Roman Kuczyński (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 20 stycznia 2011 r. sprawy z wniosku Andrzeja K. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w R. o wysokość potrąceń, na skutek zagadnienia prawnego przekazanego postanowieniem Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 13 października 2010 r. [...]

„Czy w razie zbiegu u jednej osoby prawa do emerytury - przyznanej na zasadach ogólnych i renty - przyznanej w trybie art.82 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. 2009.153.1227 - z zm.), kwotę wolną od egzekucji i potrąceń należy ustalić od jednego - wyższego świadczenia, czy od sumy emerytury i renty wyjątkowej - wypłacanej z emeryturą, czy też oddzielnie - dla każdego z tych świadczeń ?”

p o d j ą ł uchwałę:

W razie zbiegu prawa do emerytury przyznanej na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.) i renty przyznanej przez Prezesa Rady Ministrów w trybie art. 82 ust. 1 tej ustawy, kwotę wolną od egzekucji i potrąceń należy ustalać oddzielnie dla każdego z tych świadczeń.

U z a s a d n i e

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Rzeszowie przy rozpatrywaniu apelacji Andrzeja K. od wyroku Sądy Okręgowego w Rzeszowie przedstawił Sądowi Najwyższemu pytanie prawne następującej treści: „czy w razie zbiegu u jednej osoby prawa do emerytury - przyznanej na zasadach ogólnych i renty - przy-

znanej w trybie art. 82 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. 2009.153.1227 - z zm.), kwotę wolną od egzekucji i potrąceń należy ustalić od jednego - wyższego świadczenia, czy od sumy emerytury i renty wyjątkowej - wypłacanej z emeryturą, czy też oddzielnie - dla każdego z tych świadczeń ?”.

Powyższe pytanie powstało na tle następujących okoliczności faktycznych i prawnych. Ubezpieczonemu - Andrzejowi K., przysługiwały dwa świadczenia pieniężne wypłacane przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Pierwsze, przyznane decyzją z dnia 21 września 2006 r. Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w R. prawo do wcześniejszej emerytury od 1 sierpnia 2006 r. - na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz.1227 ze zm.) oraz drugie przyznane przez Prezesa Rady Ministrów decyzją z dnia 13 października 2009 r. - w trybie art. 82 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Świadczenie to, zwane rentą wyjątkową, przysługiwało ubezpieczonemu od 1 października 2009 r. Przyznając tę rentę Prezes Rady Ministrów zastrzegł, że wypłacana ona będzie „niezależnie od innych świadczeń z ubezpieczenia społecznego i podlega waloryzacji na ogólnie obowiązujących zasadach”.

Decyzją z dnia 30 października 2009 r. „o ponownym ustaleniu emerytury” organ rentowy zwiększył wysokość emerytury świadczeniobiorcy o kwotę renty. Od sumy tych świadczeń dokonał potrąceń: zaliczki na podatek dochodowy i składki na ubezpieczenie zdrowotne. A następnie dokonał potrąceń egzekucyjnych (zgodnie z zajęciami dokonanymi przez komornika sądowego) - powołując się na unormowanie z art. 139 ust. 1 pkt 5 i 141 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej - twierdząc, iż w tym przypadku potrącenia mogą być dokonywane do wysokości 25% sumy świadczeń.

Andrzej K. zakwestionował taki sposób dokonywania potrąceń egzekucyjnych wskazując, że możliwe jest prowadzenie egzekucji tylko ze świadczenia wyższego (w tym przypadku z renty) i to jedynie do wysokości kwoty wolnej od egzekucji i potrąceń ustalonej dla tego świadczenia.

Uzasadniając postawione pytanie prawne w stanie faktycznym niniejszej sprawy Sąd Apelacyjny w Rzeszowie wskazał, że istota sporu sprowadza się do ustalenia kwoty wolnej od jakichkolwiek potrąceń i egzekucji. W art. 139 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych przewidziano możliwość potrąceń ze świadczeń emerytalno-rentowych przewidzianych w ustawie. W

art. 140 tejże ustawy określono zaś maksymalną wysokość, do której można dokonywać potrąceń, przy uwzględnieniu regulacji art. 141 ustawy. W przypadku zbiegu świadczeń pieniężnych z systemu ubezpieczenia społecznego (art. 141 ust. 4 ustawy) kwota wolna nie jest zagwarantowana w stosunku do każdego świadczenia z osobna, lecz ustalana jest od świadczenia wyższego, z kolei w przypadku zbiegu prawa do emerytury przyznanej na zasadach ogólnych oraz renty wyjątkowej proste zastosowanie powyższej reguły nie jest zasadne. Rozważenia wymaga tu możliwość zastosowania ust. 3 art. 141 ustawy - przy założeniu, iż w tym przypadku renta wyjątkowa musiałaby być traktowana jako „świadczenie wypłacane wraz z emeryturą” na podstawie odrębnych przepisów z zakresu ubezpieczeń społecznych. Inaczej mówiąc; jako świadczenie wypłacane z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Z drugiej strony należy mieć na uwadze, że renta wyjątkowa ma być samoistny i z emeryturą ubezpieczeniową nie pozostaje w jakimkolwiek związku normatywnym, zaś samo umiejscowienie postanowień dotyczących jej przyznania w Dziale VI ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych należy uznać li tylko za „zabieg techniczno-legislacyjny niemający bezpośredniego i merytorycznego wpływu na treść zawartych w akcie postanowień” (tak: uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 17 października 2006 r., P 38/05). Uznając zatem odrębność i samodzielność obu świadczeń trzeba poddać egzekucji oba te świadczenia i osobno dla każdego z nich ustalić kwotę wolną (argument z art. 141 ust. 1 ustawy). Końcowo zauważono, że gdyby przyjąć, iż ze względów celowościowych, nie należy w ogóle prowadzić egzekucji z renty wyjątkowej przyznanej przez Prezesa Rady Ministrów, co suponuje odwołujący się, to uprzednio należałoby stwierdzić, że renta ta jest wymieniona wprost w art. 829 i 831 k.p.c. - a takiego unormowania brak.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie należy rozróżnić sytuację zbiegu prawa do świadczeń przyznawanych na zasadach ogólnych oraz świadczeń przyznawanych w szczególnym trybie na podstawie art. 83 ust. 1 i art. 82 ust. 1 ustawy emerytalnej. Zgodnie z orzecnictwem nabycie uprawnień do jakiegokolwiek świadczenia emerytalno-rentowego z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wyłącza z mocy prawa możliwość uzyskania pobierania dalszego świadczenia przyznanego w trybie art. 83 ust. 1 (por. wyrok NSA z dnia 2 kwietnia 2001 r., II SA 45/01, Lex nr 54536; wyrok NSA w Warszawie z

dnia 4 lipca 2001 r., II SA 388/01, Lex nr 55032). Odmienna sytuacja powstaje w przypadku zbiegu świadczeń z powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych i świadczenia „szczególnego” przyznawanego na podstawie art. 82 ust. 1 ustawy emerytalnej. Charakter prawny powołanej normy polega na uprawnieniu Prezesa Rady Ministrów do uznaniowego przyznania świadczenia emerytalnego bądź rentowego w szczególnie uzasadnionym przypadku. Uprawnienie to nie jest uzależnione od spełnienia formalnych wymogów, jak ma to miejsce w przypadku świadczenia wyjątkowego przyznawanego przez Prezesa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (art. 83). Z użycia w art. 82 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych sformułowania „może przyznać” wynika, że podejmowane na tej podstawie decyzje mają charakter uznaniowy. Oznacza to, że organ decyzyjny posiada swobodę działania i możliwość wyboru określonego sposobu załatwienia sprawy. Także sposób finansowania potwierdza odrębność takiego świadczenia z tego względu, że jest ono finansowane z budżetu Państwa (art. 84 ustawy), a nie z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i nie ma przy tym charakteru roszczeniowego, gdyż ustawa nie gwarantuje jego wypłaty, pozostawiając rozstrzygnięcie w tym zakresie uznaniowej decyzji Prezesa Rady Ministrów. W świetle powyższego należy stwierdzić, że kwestia wypłaty świadczeń z art. 82 ustawy - po pierwsze, nie wchodzi w skład instytucji zabezpieczenia społecznego objętych systemem ubezpieczeń społecznych, skoro nie jest finansowana z Funduszu; - po drugie, świadczenie to zostało uregulowane wyczerpująco w wyżej wskazanym przepisie i przyznawane jest na zupełnie odmiennych warunkach, z wyłączeniem zasad określonych w art. 95 i nast. ustawy o emeryturach i rentach. Przepis art. 95 tej ustawy w ustępie drugim i trzecim enumeratywnie wymienia inne świadczenia o charakterze zaopatrzenia społecznego, do których znajduje zastosowanie przewidziana tym przepisem reguła zbiegu świadczeń. Jednakże przepis ten nie obejmuje swoim zakresem świadczenia przyznanego przez Prezesa Rady Ministrów. Mając na uwadze powyższe dopuszczalna prawnie jest sytuacja jednoczesnego pobierania zwykłej emerytury lub renty oraz świadczenia przyznanego na podstawie art. 82 ust. 1 (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2000 r., II UKN 458/99, OSNAPiUS 2001 nr 18, poz. 565). Mając wskazane wyżej argumenty na uwadze zasadne jest twierdzenie, że umiejscowienie postanowień dotyczących przyznania świadczenia z art. 82 ust. 1 w Dziale VI ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych należy uznać li tylko za „zabieg techniczno-legislacyjny niemający bezpo-

średniego i merytorycznego wpływu na treść zawartych w akcie postanowień” (tak: uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 17 października 2006 r., P 38/05). Zatem emerytura bądź renta przyznana przez Prezesa Rady Ministrów posiada byt samoistny i z emeryturą ubezpieczeniową nie pozostaje w jakimkolwiek związku normatywnym. Uznając zatem odrębność i samodzielność obu świadczeń trzeba poddać egzekucji oba te świadczenia osobno.

Dla świadczenia przewidzianego w ustawie w art. 3 kwotę wolną należy ustalić według zasad przewidzianych w art. 140 i art. 141 ustawy emerytalnej. Z kolei w zakresie świadczenia przyznawanego przez Prezesa Rady Ministrów nasuwają się trzy możliwe rozwiązania: 1. prowadzenie egzekucji bez ograniczeń z „innych wierzytelności” w rozumieniu art. 895 - 912 k.p.c.; 2. ograniczenie egzekucji w myśl art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c.; 3. ograniczenie egzekucji w sposób przyjęty dla ochrony zarobków pracowniczych - art. 833 k.p.c. Udzielając w tej kwestii odpowiedzi należy przede wszystkim mieć na uwadze, że zasadą jest prowadzenie egzekucji z całego majątku dłużnika (art. 803 k.p.c.) i wyłączenie z niej określonego składnika mienia stanowi wyjątek w stosunku do reguły ogólnej, wymagający wyraźnego określenia w ustawie. W braku więc takiego wyłączenia należałoby przyjąć dopuszczalność egzekucji z omawianej renty. Jednakże w stosunku do przedmiotowego świadczenia, pełniącego funkcję zabezpieczenia społecznego o charakterze wyjątkowym obok powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych, niedopuszczalność egzekucji bez ograniczeń jest oczywista. Gdyby nawet przyjąć, że zasada ochrony świadczeń z art. 82 ustawy emerytalnej nie da się wprost wysnuć z obowiązującego prawa, to całkowity jej brak byłby nie do przyjęcia ze względów społecznych zwłaszcza, jeżeli weźmie się pod uwagę, że ochronie takiej podlegają wynagrodzenia za pracę (art. 87 k.p.) i świadczenia z ubezpieczenia społecznego (art. 139-141 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych). Wyjaśnienia więc wymaga tylko zakres ograniczeń egzekucji, przy czym można brać pod uwagę tylko te ograniczenia, o których mowa w art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c. lub te, które są przewidziane dla zarobków pracowniczych, gdyż liczne pozostałe, ustanowione w Kodeksie postępowania cywilnego i ustawach szczególnych, stosują się do świadczeń i należności z określonych tytułów niemających związku z pobieraniem przez uprawnionego świadczenia przyznanego na mocy art. 82 ust. 1 ustawy emerytalnej. Nie jest właściwy pogląd, aby emerytury i renty z art. 82 ustawy emerytalnej zakwalifikować jako „sumy przyznane... na specjalne cele (w szczególności stypendia, wsparcia)” - sto-

sownie do art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c. Emerytura lub renta przyznana przez Prezesa Rady Ministrów nie została przewidziana dla sytuacji, w których osoby starsze lub też całkowicie niezdolne do pracy, niespełniające warunków do uzyskania świadczeń przewidzianych w ustawie emerytalnej, nie są w stanie podjąć pracy (lub innej działalności zarobkowej), pozostają natomiast w ciężkim położeniu materialnym. W przypadku tzw. szczególnego pokrzywdzenia może mieć zastosowanie instytucja emerytury lub renty wyjątkowej, o której mowa w art. 83 ustawy emerytalnej oraz świadczenia o charakterze socjalnym. Przedmiotowe świadczenie posiada niektóre cechy odpowiadające hipotezie art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c., jak i art. 833 § 2 *in fine* k.p.c. Zgadzając się - z jednej strony - że celu ustanowienia emerytury lub renty przyznawanej przez Prezesa Rady Ministrów należy szukać w próbie uhonorowania osób szczególnie zasłużonych, wybitnych - z drugiej strony - stwierdzić należy, że są to sumy przeznaczone dla zapewnienia środków utrzymania, czyli zaspokojenia zwykłych potrzeb życiowych, tak samo jak przeznaczone są wynagrodzenia pracownicze, renty czy emerytury. W takiej sytuacji rozważyć należy, które cechy mają przeważający (zasadniczy) charakter. Celem „specjalnym” stosownie do przyjętych w doktrynie poglądów jest finansowanie konkretnie oznaczonych przedsięwzięć, np. inwestycji, określonej działalności kulturalnej, artystycznej itp. Nie mieści się w tym pojęciu zapewnienie środków zwykłego utrzymania, jak również nie chodzi tu o „wsparcie” lub „stypendium”. Świadczenia przyznane przez Prezesa Rady Ministrów nie mogą być uważane za wsparcie, gdyż tak określa się pomoc humanitarną, udzieloną osobom niezamożnym, a regułą jest przyznawanie jej w wyniku stosownej oceny i wyboru świadczącego. Stypendia natomiast przyznawane są osobom kształcącym się, naukowcom, artystom lub innym twórcom w celu umożliwienia im bądź zdobycia określonego wykształcenia ogólnego lub specjalistycznego, bądź wykonania konkretnej użytecznej społecznie pracy. Mając na uwadze, iż przedmiotowe świadczenie umiejscowione zostało w Dziale VI ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz fakt, że niewątpliwie jest świadczeniem powtarzającym się, którego głównym (zasadniczym) celem jest zapewnienie utrzymania osobom, które Prezes Rady Ministrów postanowił uhonorować kierując się kryterium zasług bądź wybitnych osiągnięć obok ewentualnie przysługujących konkretnej osobie świadczeń z systemu ubezpieczeń społecznych - należy przyjąć, iż niezasadne byłoby stosowanie ograniczeń egzekucyjnych do takiej wierzytelności na podstawie art. 831 § 1 pkt 2 k.p.c., skoro zasadnicze cechy tego świadczenia odpowiadają hipotezie art. 833 §

2 *in fine* k.p.c. Świadczenia takie zrównane są egzekucyjnie z wynagrodzeniami za pracę z mocy powołanego wyżej przepisu, co oznacza odesłanie do egzekucji w zakresie określonym w przepisach Kodeksu pracy na podstawie art. 833 § 1 k.p.c.

Z tych wszystkich względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę o treści jak w sentencji.

=====